

Esteettömyys melontaretkeilyssä. Tapaus Oulankajoki

Mikko Pehkonen
projektipäällikkö

Hanna Vaattovaara
projektisihteeri

Esteettömyys liikunta- ja luontomatkailussa -hanke

TIIVISTELMÄ

Raportissa kuvataan Lapin yliopiston Harjoittelukoulun viidennen luokan oppilaiden melontaretkeä Kuusamon Oulankajoen laavupaikalle. Luokassa on yksi pyörätuolia käyttävä oppilas. Hänen isänsä osallistui retkelle avustajana. Lisäksi matkalla oli mukana Lapin yliopiston opettajia ja luokanopettajaksi opiskelevia opiskelijoita, jotka toimivat kussakin avokanootissa ohjaajina ja perämelojina.

Siirtyminen Oulangalle tapahtui linja-autokuljetuksella. Melontaosuus aloitettiin Kiutaköngän alapuolelta. Yöpyminen Sirkkapuron laavupaikalla tapahtui kamiinateltoissa. Melontaosuus päättyi Jäkälämutkaan, josta oli taas linja-autokuljetus Rovaniemelle.

Pyörätuolia käyttävällä oppilaalla oli apuvälinevuokraamosta hankittu Hippocampe maastopyörätuoli, joka saatiin sijoitettua kanootin pohjalle melonnan ajaksi. Tauko- ja yöpymispaikat olivat Oulankajoen laavupaikkoja, jossa oli polttopuita, mutta joiden kuivakäymälät eivät olleet esteettömiä.

Tiedon keruu esteettömyydestä tapahtui havainnoimalla retkellä mukana olevan, pyörätuolia käyttävän oppilaan toimintoja, arvioimalla tämän oppilaankohtaamia esteitä ja kirjaamalla niitä sovelluksia ja innovaatioita, joita esimerkiksi luokan opettaja ja opiskelijat tuottivat ongelmien ratkaisemiseksi. Havainnointia täydennettiin retken jälkeen tehdyllä haastattelulla, jossa mukana olivat pyörätuolia käyttävä oppilas ja hänen vanhempansa.

Raportin tulososassa retkeä kuvataan aikajärjestyksessä keskittyen esteettömyyden ja saavutettavuuden arviointiin. Kuvamateriaali täydentää tekstiä tarpeellisissa kohdissa. Loppuarvioinnissa pyörätuolioppilas ja hänen vanhempansa arvioivat lisäksi retken mahdollista toteuttamista jonkin matkailuyrityksen, esimerkiksi ohjelmapalveluiden tarjoajan kannalta.

JOHDANTO

Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten liikunnalliseen toimintaan mukaan pääsy, mukana olo ja osallisuus ovat aihealueita, jotka yleisesti sijoitetaan erityisliikunnan alueelle (adapted physical activity). Erityisliikunnan tutkimus on pääosin keskittynyt pohtimaan mukaan kuulumista ja/tai liikuntaohjelmien tai erilaisten interventioiden vaikuttavuutta pääosin soveltavan liikunnanopetuksen tai kuntoutuksen näkökulmista. (Saari 2011, 18.)

Vammaisille ja erilaisille ihmisille kehiteltyä ”erityisliikuntaa” voidaan lähestyä kulttuurisena ilmiönä. Käsitteiden tulkintaan ja inklusion operationalisointiin voidaan hakea apua liikuntatieteiden ohella koulumaailmasta (erityispedagogiikka), vammaisliikkeestä (vammainen tutkimus) ja vammaisurheilusta (Norjan ja Australian integraation prosessit) sekä sosiaalipolitiikasta ja sosiologiasta. (Saari 2011, 18-19.)

Suomalainen inklusiopolitiikka perustuu hyvinvointivaltioajatteluun (Teittinen 2003, 10–11). Syrjäytymisestä (social exclusion) on hyvinvointivaltion kriisin myötä tullut ajankohtainen puheenaihe. Sosiaalipolitiikassa sitä, että kaikki ihmiset eivät kykene osallistumaan yhteiskunnan järjestelmien toimintaan, kutsutaan eksklusioksi, syrjäytymiseksi, sosiaalisesti sulkemiseksi ja inklusion ongelmaksi. Tällöin inklusiolla tarkoitetaan johonkin kuulumista, jäsenyyttä, osallistumista, huolehtimista, asumista ja olemista (Eräsaari 2005, 251–252).

Sivistyssanakirjan (2003, 209–210) mukaan integroituminen tarkoittaa eheytymistä, kokonaistumista ja yhtenäistymistä. Integraation käsitettä on käytetty etenkin, kun halutaan selittää erilaisen, esimerkiksi vammaisen lapsen siirtämistä erityisopetuksesta yleisopetukseen tai tavalliseen kouluun. Nytemmin integraatiosta yksilötason fyysistä sijoittamista kuvaavana käsitteenä on osittain luovuttu, koska se saatetaan kokea vammaisten henkilöiden joukossa leimaavana. (Saari 2011, 19.)

Inklusiolla näyttäisi olevan erityispedagogisessa keskustelussa vähintään kolme käyttötapaa. Inklusiolla voidaan ensiksikin viitata siihen, keiden oletetaan olevan inklusioprosessin hyötyjiä. Esimerkiksi inklusiivisella opetuksella voidaan viitata suppeimmillaan vammaisiin, hieman laajemmin erityistä tukea tarvitseviin oppilaisiin luokassa tai vaihtoehtoisesti koko opetusryhmään. Toiseksi inklusiolla voidaan viitata toimintaympäristöön, jossa prosessit tapahtuvat. Esimerkiksi inklusiivisesta kasvatuksesta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä osallisuutta ja osallistavaa kasvatusta koulussa ja vastaavasti inklusiivinen liikuntakulttuuri viittaa liikunnan ja urheilun kansalaistoimintaan sekä joissakin tilanteissa myös vallitsevaan toimintatapaan esimerkiksi kunnallisten liikuntapalvelujen taustalla. Kolmanneksi käsitettä käytetään yleisellä tasolla kuvaamaan laajaa yhteiskunnallista prosessia, joka on kaikenlaista diskriminaation vähentämistä sukupuolesta, yhteiskuntaluokasta, vammaisuudesta, sukupuolisesta suuntautumisesta, etnisestä taustasta, uskonnosta ja perheen taustasta riippumatta. Tällöin sillä tarkoitetaan kaikkien henkilöiden tasa-arvoa sekä yhdenvertaisia oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia. (Saari 2011, 19; Teittinen 2003, 7.)

Lapin yliopiston Harjoittelukoulu käsittää vuosiluokat 1-6. Koulu huolehtii valtaosasta Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan luokanopettajakoulutuksen opiskelijoiden opetusharjoittelua. Koulun yhteisenä painotteisuutena on ympäristökasvatus, mikä konkretisoituu mm. mittavana retkeilyopetus suunnitelmana. Siinä oppilaat liikkuvat, asuvat ja toimivat erilaisissa lappilaisissa luontoympäristöissä.

Retkeilypainotteinen opetus on harjoittelukoulun opetussuunnitelmaan kuuluva aihekokonaisuus ja on tarkoitettu kaikille koulun oppilaille. Kolmannelta luokalta eteenpäin opettaja valitsee luokalleen painotuksen joko retkeilystä, taiteesta tai ympäristö/luonnontiedosta. Painotteisuuden tavoitteena on

tarjota oppilaille myönteisiä luontokokemuksia, lisätä luontotietämystä sekä kehittää erilaisia erätai-toja. Lisäksi pyritään kehittämään oppilaiden luontosuhdetta siten, että heistä tulisi luontoa huomi-onottavia ja kaikin puolin ympäristövastuullisia toimijoita.

Neljännellä luokalla oppilas oppii ottamaan vastuuta itsestä, omista retkeilyvarusteista ja eväistä sekä ympäristöstä siten, että jättää jälkeensä siistin yleisen nuotiopaikan. Retkeilypolulla toteutetaan yksi yön yli kestävä retki ja harjoitellaan mm. retkikeittimen käyttöä ja avokanootilla melonnan perusteita.

Viidennellä luokalla retkeilyohjelmassa opitaan ottamaan vastuuta oman ryhmän jäsenistä ja hei-dänkin tavaroistaan sekä ympäristöstä siten, että ehkäistään roskaantumista suunnittelulla. Retkei-lypolulla on toteutettu yhden yön yli kestävä melontaretki Oulankajoele. Retken aikana yövytään puolijoukkueteltassa, valmistetaan ruokaa retkikeittimellä ja harjoitellaan tulen sytyttämistä.

(Lapin yliopisto 2004, 72-73.)

Oppilaat, joilla kasvu, kehitys tai oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi, tarvitsevat erityistä tukea. Erityisen tuen piiriin kuuluvat myös oppilaat, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea tai joilla on ilmennyt kehityksessä riskitekijöitä.

Tuentarve pyritään havaitsemaan mahdollisimman varhain. Tukitoimiin ryhtyminen, niiden asian-mukainen valikointi ja toteuttaminen sovitaan yhteistyössä huoltajan kanssa. Tukitoimina Lapin yliopiston Harjoittelukoulussa on käytössä tukioetus, osa-aikainen erityisopetus ja oppilashuolto-työryhmän tarjoaman verkoston palvelut. Tukitoimet valitaan ongelman laadun ja laajuuden mu-kaan.

Tukimuotojen suunnittelussa, seurannassa ja arvioinnissa voidaan hyödyntää oppimissuunnitelmaa. Erityisopetukseen otetun tai siirretyn oppilaan opetuksesta sovitaan henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa (HOJKS).

Oppilas, jolle tehdään erityisopetuspäätös ennen oppivelvollisuuden alkua, otetaan erityisopetuk-seen. Erityisopetuksen tavoitteena on tukea oppilasta siten, että hän voi suoriutua oppivelvollisuu-destaan edellytystensä mukaisesti ja yhdessä ikätovereidensa kanssa. Opetus perustuu oppilaan vahvuuksiin ja hänen yksilöllisiin oppimis- ja kehitystarpeisiinsa.

Tarvittavan tuen suunnittelussa pohditaan oppilaalle soveltuvat eriyttämiskäsit, asianmukainen oppimisympäristö, ajankäyttö ja työnjako. Tarvittava resursointi on varmistettava etukäteen. Opetus toteutetaan vähiten rajoittavalla tavalla. Ensisijainen tavoite on oppilaan tukeminen omassa ryhmäs-sään ja yleisten oppimäärien mukaisesti. Jos tukitoimista huolimatta oppimäärän tavoitteisiin ei päästä, voidaan oppiaineen oppimäärän tavoitteet yksilöllistää oppilaan edellytyksiä vastaaviksi.

HOJKS laaditaan oppilaalle, joka on otettu tai siirretty erityisopetukseen. HOJKSissa määritellään peruste erityisopetussirrolle sekä ne toimenpiteet, joilla oppimista tuetaan. Myös oppilaan tavoitteet sekä tukitoimiin liittyvä työnjako kirjataan. Opetus voi olla kokonaan luokanopettajan toteutettavis-sa tai osa-aikaisen erityisopetuksen tukemaa. Myös koulun ulkopuolisten tahojen tukea opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa voidaan hyödyntää.

Kaikki oppilaat etenevät yleisen opetussuunnitelman mukaan. Asiantuntijalausuntoihin perustuen opetuksen ainekohtaisesta yksilöllistämisestä voidaan sopia HOJKS-neuvotteluissa. Tällöin kysei-sen oppiaineen opiskelussa ja oppilasarvioinnissa poiketaan yleisopetuksen tavoitteista ja ne perus-

tuvat HOJKSissa asetettuihin tavoitteisiin. HOJKS laaditaan yhteistyössä oppilaan vanhempien kanssa. Suunnitelmaa laatimassa voivat vanhempien lisäksi olla opetusta antavat opettajat ja oppilashuollon asiantuntijat. HOJKS-prosessin etenemisestä ja asiakirjojen ajan tasalla pysymisestä vastaa se lehtori, joka vastaa oppiaineen opetuksesta ja arvioinnista. HOJKS tarkistetaan ja tavoitteet päivitetään vähintään kerran lukuvuodessa. Mikäli oppilas ei voi opiskella yleisopetuksen ryhmässä, hänelle pyritään järjestämään siirto kotikuntansa osoittamaan erityisopetuksen pienryhmään.

(Lapin yliopisto 2004, 17-18.)

Tässä artikkelissa kuvataan Lapin yliopiston Harjoittelukoulun yhden viidennen luokan retkeilyohjelmaan kuulunutta melontaretkeä Kuusamon Oulankajoelle. Luokassa on yksi oppilas, joka tarvitsee liikkumisessaan pyörätuolia.

MENETELMÄT

Arvioinnin kohteena oli Lapin yliopiston Harjoittelukoulun viidesluokkalaisten toteuttama melontaretki Oulankajoelle. Koska kyseessä ei ole varsinainen matkailupalvelutuote, ei kaikkia saavutettavuusketjun osia arvioitu. Retki on mainittu koulun opetussuunnitelmassa ja siitä on laadittu turvallisuussuunnitelma. Retken rahoitus tapahtuu Harjoittelukoulun retkeilynopetuksen budjetista.

Retki tapahtui siten, että kaksi yliopiston opettajaa kuljetti tarpeellisen määrän avokanootteja melontaosuuden lähtöpaikkaan, Oulankajoen Kiutaköngkään alapuolelle ja oppilaat, heidän opettajansa ja ohjaajina toimivat luokanopettajaopiskelijat siirtyivät lähtöpaikalle linja-autokuljetuksella. Kanootit olivat Lapin yliopiston ja Lapin Urheiluopiston yhteiskäytössä olevia Old Town -avokanootteja. Myös muut melontavarusteet saatiin Urheiluopistolta.

Varsinainen melontaosuus alkoi Kiutaköngkään alapuolelta, yöpyminen tapahtui Sirkkapuron laavu- paikan maastossa ja melonnan päätepiste oli Jäkälämutkassa lähellä rajavyöhykettä. Molempina melontapäivinä pidettiin yksi n. 30-45 minuutin tauko ja joitakin lyhyempiä taukoja. Melontaosuus esitetään kaavamaisesti kuvassa 1. Jäkälämutkasta oli taas linja-autokuljetus Rovaniemelle.

Retkiporukassa oli 22 oppilasta. Periaatteena on, että jokaisessa kanootissa on kaksi oppilasta (vuorotellen toinen meloo keulamelojana ja toinen matkustaa keskellä kanoottia) ja yksi aikuinen. Aikuisia, jotka toimivat kippareina ja perämelojina, olivat seitsemän luokanopettajaopiskelijaa, luokan oma opettaja, kaksi yliopistonopettajaa ja liikuntarajoitteisen oppilaan isä. Opiskelijat olivat juuri ennen tätä opastusreissua suorittaneet oman erämelontaan ja -vaellukseen liittyvän kurssinsa Ounaskajoen pohjoisosissa ja Ounastuntureilla.

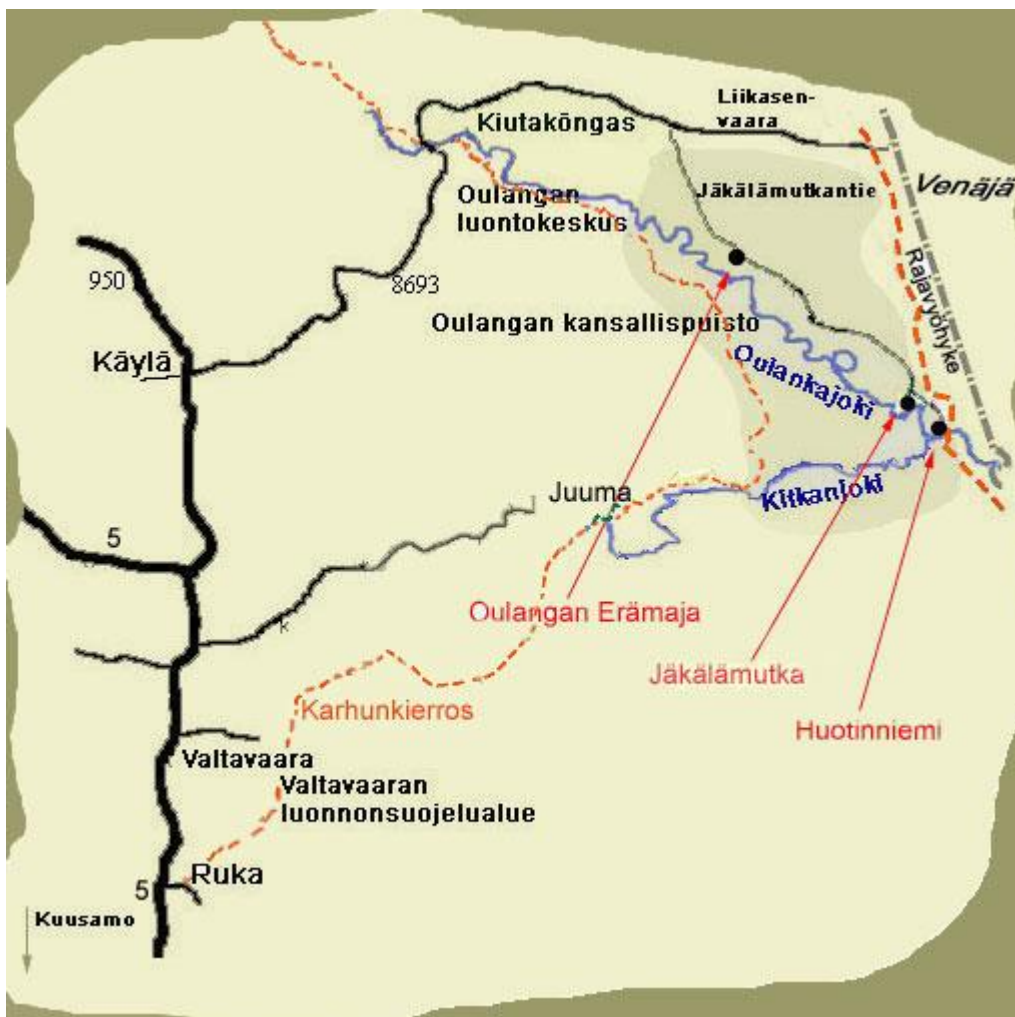
Ruokailuja varten oppilaat oli jaettu 2-3 hengen ruokakuntiin. Tarvittavat eväät hankittiin luokan oman opettajan johdolla. Lämpimät ruuat valmistettiin retkikeittimillä, joiden käyttöä oli etukäteen harjoiteltu. Ensimmäisenä päivänä ruokakunnat valmistivat lounaan Kiutaköngkään alapuolella ennen melonnan alkua ja iltaruuan yöpymispaikassa Sirkkapurolla. Toisen päivän aamiainen valmistettiin Sirkkapurolla ja lounas melonnan päätteeksi Jäkälämutkassa. Eväisiin kuului myös erilaisia matkalla ja illan kuluessa nautittavia välipaloja. Myös juomavesi kuljetettiin mukana isossa kanisterissa ja oppilaiden ja opiskelijoiden henkilökohtaisissa pulloissa.

Yöpyminen Sirkkapurolla tapahtui puolijoukkueteltoissa. Tytöille oli oma ja pojille oma telttansa. Ohjaajina toimivilla opiskelijoilla oli käytössä yksi teltti ja yliopiston opettajilla omat majoitteensa. Viikon aikana oli jo kaksi luokkaa tehnyt saman retken, joten teltat olivat yöpymispaikassa valmiina. Viimeisenä päivänä majoitusvarusteet kuljetettiin Jäkälämutkaan ja edelleen linja-autolla Rova-

niemelle. Sekä ruokailu-, majoitus- ym. varusteet oli pakattu kanooteihin vesitiiviisti eräpusseja ja melontasäkkejä käyttämällä.

Tiedon keruu esteettömyydestä tapahtui havainnoimalla retkellä mukana olevan pyörätuolissa olevan oppilaan toimintoja, arvioimalla tämän oppilaan kohtaamia esteitä ja kirjaamalla niitä innovaatioita, joita esimerkiksi luokan opettaja ja opiskelijat tuottivat ongelmien ratkaisemiseksi. Havainnointia täydennettiin retken jälkeen tehdyllä haastattelulla, jossa mukana olivat pyörätuolissa oleva oppilas ja hänen vanhempansa, joista isä oli mukana retkellä poikansa henkilökohtaisena avustajana. Haastattelun teki projektipäällikkö Mikko Pehkonen ja litteroinnin projektisihteeri Hanna Vaatovaara.

Raportin tulososassa kuvataan retkeä aikajärjestyksessä keskittyen esteettömyyden ja saavutettavuuden arviointiin. Julkaistavassa kuvamateriaalissa on henkilöitä, jotka ovat tunnistettavissa. Heiltä on saatu luvat tämän kuvamateriaalin käyttöön. Nimiä tai vammadiagnooseja ei esitetä. Kysymys- ja vastaussitaattien esittelyssä käytetään seuraavia symboleja: H=haastattelija, P=pyörätuolia käyttävä poika, I=pojan isä, Ä=pojan äiti.

KUVA 1. Oulankajoen melontareitti ja siihen liittyvät maantieliikenneyhteydet

TULOKSET

Apuväline

Pyörätuolia käyttävälle pojalle perhe oli vuokrannut Malikkeesta Hippocampe maastopyörätuolin. (kuva 2.)

KUVA 2. Hippocampe maastopyörätuoli (Malike 2012.)

” Hippocampe on 3-renkainen vapaa-ajan monitoimituoli.

- Leveät ilmatäytteiset renkaat.
- Hippocampen avulla voi liikkua avustettuna (työnnettynä ja/tai vedettynä) tai itse kelaten esim. maastossa ja uimarannalla.
- Hippo kelluu tyhjänä vedessä vaikka kanootin perässä.
- Talvikäyttöön eturenkaaseen on kiinnitettävissä suksikotelo.
- Tukevan istuimen lisäksi tuolissa on käsinojalliset sivutuet, niskatuki ja hyvät turvavyöt. Lisävarusteet ovat helposti irrotettavissa.
- Tuoli menee osina pieneen tilaan (jääkiekkokassi) ja se on koottavissa ilman työkaluja. Sen kokonaispaino on 14 kg.
- Valmistajalta saatavana neljä kokoa (S, M, L ja XL). Jokaisessa koossa istuinleveys on 42 cm, istuimen syvyys 40 cm.
- Mitta lonkasta kantapäähän
Koko S n. 70 cm
Koko M n. 80 cm
Koko L n. 90 cm” (Malike 2012.)

H: Joo ja sitten teillä oli siellä, oliko se Malikkeesta vai mistä tämä maastopyörätuoli niin, ootteko käyttäny niitä palveluja sitten enemmänkin?

I: Tuota laskettelukelkka on sieltä haettu. Tuo oli ensimmäinen kerta tuo hippokampe?

Bussimatka

Melontaretken toteutuksen ensimmäisenä vaiheena oli bussimatka Rovaniemeltä Lapin yliopiston Harjoittelukoululta Oulangan luontokeskukseen Kuusamossa.

H: Mennään järjestyksessä. Niin linja-automatka. Oliko siinä jotakin semmoista, mitä voisi parantaa? Mitenkä kaikki sujui siinä siirtymisessä linja-autoon?

I: *Ei siinä ollu ongelmia, ihan normaalin verran. Tietenkin pojalla on se, että se pitää reppu selässä kantaa sinne autoon.*

H: Ja matkahan kesti varmaan joku kolmisen tuntia. Oliko siinä mitään ongelmaa sitten sen matkan suhteen?

I: *Ei ollu ongelmaa sitten ko sinne bussiin pääsi niin ei ollu.*

Luontokeskus

Perillä Oulangan luontokeskuksessa oli lyhyt tutustuminen keskukseen ja sen näyttelyyn. Luontokeskuksen nettisivuilta löytyy tietoa esteettömyydestä:

”Liikuntaesteisten palvelut

- Oulangan luontokeskukseen pääsee pyörätuolilla ja lastenrattailla sorapäälysteiseltä pysäköintialueelta, joka on 30 - 100 m:n päässä rakennuksesta.
- Kiutakönkään polulle ja luontopoluille on lainattavissa lastenkantorinkkoja (pantti 10 €).
- Näyttelytila on kierrettävissä pyörätuolilla tai lastenrattailla. Rakennuksessa on inva-wc.
- Kahvilaan sopii 30 pyörätuolia kerrallaan erikoisjärjestelyin, erikoisruokavaliot pyritään huomioimaan.
- Oulangan luontoon voi tutustua hyvin myös video- ja diaesityksiä katsomalla.” (Oulangan luontokeskus 2012.)

H: Sitten te kävitte siellä luontokeskuksessa. Oliko siellä joku tällöinen näyttely vai mitä te kävitte siellä kattomassa?

I: *Markku: Joo käytiin kattomassa näyttelyä.*

P: *Taas joku elokuvan tapainen.*

Kanoottien laskupaikka

Luontokeskuksen näyttelyyn tutustumisen jälkeen oppilaat, opiskelijat ja opettaja siirtyivät kävellen Liikasenvaarantietä Oulankajoen pohjoispuolelle. Noin 100 metriä Oulangan tutkimusaseman jälkeen käännetään opasteen mukaisesti oikealle veneiden ja kanoottien kuljetusta varten tehdylle tielle, jota kävellään noin 2 km jokivarteen Kiutakönkään kosken alapuolelle. Alueella on tien päätepisteessä, korkean törmän päällä pieni pysäköintialue, johon kanootit ja muut varusteet voi jättää odottamaan laskemista alas jokivarteen. Tie on koko matkalta ainakin avustajan kanssa maastopyörätuolilla kuljettavissa. Kanootit lasketaan törmältä jokirantaan erillistä laskurataa pitkin (kuva 3.).

KUVA 3. Kanootinlaskupaikka Kiutakönkään alapuolella

Kanoottien kuljetus Luontokeskuksesta kanoottinlaskupaikalle osui sopivasti samaan aikaan oppilaiden ja opiskelijoiden siirtymisen kanssa. Suurin osa oppilaiden ja opiskelijoiden varusteista mahduttui tähän kuljetukseen. Samalla vietiin kanoottinlaskupaikalle myös pyörätuolia käyttävä poika ja hänen isänsä.

Kun kanootit ja muut varusteet saatiin alas peräkärriystä, yliopiston opettajat lähtivät kuljettamaan autoja ja peräkärriyä Jäkälämutkaan. Sieltä he pääsivät takaisin linja-autolla, joka oli jo siirtynyt valmiiksi Jäkälämutkaan.

H: Se kanoottinlaskupaikkahan on sellainen, mitä ei voi esteettömäksi sanoa, mutta te ilmeisesti menitte siten, että poika meni kanoottiin ja te laskitte sen kanootin siitä sitä laskuväylää pitkin sinne rantaan. Vai miten se tapahtui?

I: *Se on tuota. Mie vein pojan reppuselässä ja sitten laskettiin ne kanootit ihan tyhjillään. Se oli sen verran jyrkkä.*

H: Niinhän se on, niin on. Ja me tultiin muistaakseni paikalle siinä vaiheessa, kun kanootit oli laskettu. Kuka se keksi sen, että se otetaan se keskipienä pois siitä kanootista niin, että saahaan se kärri sinne pohjalle?

I: *Se oli tuo luokan oma ope, se se tais keksiä sen?*

H: Ja sehän oli ihan muutamalla ruuvilla vaan kiinni ja sillä saatiin se painopiste sinne alas. Eikö niin?

I: *Niin, joo se oli hyvä idea.*

Lähtöpaikan ruuanlaitto ja ruokailu tapahtui jokirannassa. Kuivakäymälä oli kuitenkin korkealla törmän päällä, eikä sekään ollut esteetön.

Melonnan alku

Luokan opettaja oli etukäteen jakanut oppilaat pareiksi niin, että jokaiseen kanoottiin tuli kaksi oppilasta. Pyörätuolia käyttävän pojan isä oli sen kanootin aikuinen. Yliopiston opettajat ja opiskelijat jakautuivat muihin kanootteihin perämiehiksi. Ennen liikkeelle lähtöä aikuiset kertasivat oman kanoottinsa oppilaiden kanssa melonnan tekniikkaa ja turvallisuusasioita. Korostettiin mm. sitä, että matkustajan paikalta etumelojaksi vaihdetaan vain rantautumisten yhteydessä. Varusteet (melontaliivi, kaksi melaa ja osassa kanooteista varamela, äyskäri, veto-/kiinnitysköysi) tarkastettiin, samoin henkilökohtaisten varusteiden vesitiivis pakkaaminen. Osassa kanooteista oli lisäksi heittoliina ja kärki- ja peräkanooiteissa radiopuhelimet yhteydenpitoa varten.

Oulankajoki on Kiutakönkään alapuolelta Jäkälämutkaan rauhallisesti virtaava vesi. Varsinaisia koskia ei osuudella ole. Matalan veden aikaan joissakin virtapaikoissa saattaa olla hyvin matalaa ja kanootin kiinni juuttuminen on mahdollista. Tällaisissa tapauksissa kanootin aikuinen irrottaa kanootin pohjasta esimerkiksi nousemalla kanootista ja siten keventämällä vetää kanootin syvemmälle. Muutamassa virtapaikassa karkikanootti jäi odottamaan koko ryhmän suoriutumista ja varmistamaan tilannetta.

Parin ensimmäisen tunnin melonnan aikana kaikki kanoottikunnat löysivät sopivan yhteispelin ja kanootit kulkivat sinne, mihin oli tarkoituskin. Muutaman kerran rantauduttiin keulamelojan ja matkustajan paikkojen vaihtamiseksi. Vajaan tunnin tauko pidettiin Nurmisaarenniemen laavupaikalla, menosuunnassa joen vasemmalla rannalla (kuva 4.).

KUVA 4. Nurmisaarenniemen laavupaikka

Laavupaikan vastarannalla on uusi Ansakämpä, autiotupa jonka kautta Karhunkierroksen vaellusreitti kulkee. Molemmilla puolilla on myös kuivakäymälä, joista kumpikaan ei ole esteetön. Tämä on erikoista, sillä vasemmalla rannalla olevaa laavupaikkaa käyttävät tauko- ja telttamajoituspaikana myös jotkut ratsastusvaelluksia järjestävät matkailuyritykset. Ehkäpä nämä eivät kuitenkaan tarjoa asiakkailleen esteetöntä matkailua.

Tauon aikana opiskelijat virittivät laavupaikan tulipaikalle makkaranpaistotulet. Oppilaat söivät välipalaa retkieväistään. Pyörätuolia käyttävää poikaa kuljetettiin Hippocampe-pyörätuolissa rantahietikolla.

H: Sitten meillä oli siellä yksi semmoinen tauko eka päivänä niin oliko sillä kärryllä helppo kulkea sitten siellä niissä rantamaisemissa?

I: *Oli sinänsä. Ainut, että se oli sitä pehmeää hiekkaa. Se oli jonku verran raskas siinä, mutta kyllä se liikku siinä.*

Yöpymispaikka

Ensimmäisen päivän ruokataukopaikalta oli vielä noin 1,5 tunnin melonta Sirkkapuron laavupaikalle, jossa yöpyminen tapahtui. Ansakämpän kohdalta Karhunkierroksen reitti erkane Oulankajoesta ja vaeltajia tai muita Sirkkapurolle yöpyjiä näkee harvoin. Viikolla aiemmin meloneiden luokkien jäljiltä puolijoukkuetelut olivat valmiina. Luokanopettajan johdolla oppilaat siirsivät varusteensa omille teltoilleen. Opiskelijat huolehtivat kanoottien vetämisestä korkeammalle vesirajasta ja niiden kääntämisestä pohja ylöspäin. Opiskelijat varmistivat myös teltojen kunnon ja tekivät yötä varten telttakamiinoihin polttopuuta. Ruokien valmistus sujui oppilailta jo hyvin. Opiskelijat olivat varautuneet myös järjestämään jotakin iltaohjelmaa, mutta oppilaat saivat ajan kulumaan taskulamppuhipan ja muiden maastoleikkien parissa. Vielä oli mahdollisuus retkeillä rannalla aikuisten näköpiirissä, istua tulilla ja paistaa nuotiomakkaraa.

Telttoihin siirryttiin klo 22 tienoissa ja julistettiin hiljaisuus. Opiskelijat huolehtivat oman telttansa ja oppilaiden telttojen lämmityksestä ja kipinävartioinnista laatimansa aikataulun perusteella.

Herätys oli klo 7.00. Sitä seurasi aamiaisen valmistus ja syönti sekä telttojen purku ja kaikkien varusteiden lastaaminen kanootteihin. Opiskelijat avustivat tavaroiden pakkaamisessa ja kanoottien lastaamisessa sekä huolehtivat siitä, että leiripaikka jätettiin roskattomaan kuntoon. Kuvassa 5 Sirkkapuron yöpymispaikka telttojen purkamisen jälkeen.

KUVA 5. Sirkkapuron yöpymispaikka toisen melontapäivän aamulla teltojen purkamisen jälkeen

KUVA 6. Opiskelijat opastavat kanoottien lastaamisessa yöpymisen jälkeen

Myöskään Sirkkapuron laavulla ei ole esteetöntä kuivakäymälää. Lisäksi polku käymälälle on hyvin kapea. Maasto on kaikkiaan pääasiasiassa pehmeää hiekkaa. Tulipaikalle istumaan pääseminenkin vaatii avustajan.

H: Sehän oli se yöpaikkakin semmoinen, siinä oli iso hietikko, mutta jäljistä näki, että siellä on kuitenkin maastopyörätuolilla kuljettu.

I: *Joo kyllä me liikuttiin sillai, että joku veti narulla siitä eestä ja toinen pukkas takkaa.*

H: Joo ja sun luokkakaverit autto sua aina, kun tarvi. Eikö niin?

P: *Mm.*

H: Nehän on tottunu siihen, että siellä porukalla kuljetaan. Eikö?

P: *Mm.*

Toisen päivän melonnan alku

Toisen päivän melonta sujui samaan malliin kuin ensimmäisenäkin päivänä. Muutama pieni pysähdys ja rantautuminen tehtiin ennen yhtä hiukan pidempää taukoa. Jos jossakin kanootissa toinen oppilaista oli väsyneempi melomaan, toiselle ja aikuiselle tuli enemmän vastuuta. Noin tunti ennen melonnan päätepisteeseen saapumista pidettiin vielä Alaniemen laavulla eväs- ja vessatauko. Tässäkään paikassa kuivakäymälä ei ollut esteetön. Tulia ei enää tehty vaan syötiin eväsleipiä ja muuta sellaista, mikä ei vaatinut lämmittämistä. Jäkälämutkan rantautumispaikka on suuren lahden rantamalla, jossa on saatavilla ainoastaan seisovaa vettä. Niinpä jokaisen ruokakunnan piti huolehtia ennen matkan jatkumista ruuan valmistukseen tarvittavan veden ottamisesta Alaniemestä. Kuvat 7-9 Alaniemen laavupaikalta. Niissä näkyy myös Hippocampe-maastopyörätuolin purkaminen ja sijoittaminen kanoottiin matkustajineen.

KUVA 7. Taukopaikka Alaniemen laavulla. Melontamatkaa jälkellä 4 km.

KUVA 8. Hippocampe-maastopyörätuolin isojen pyörien poistaminen

KUVA 9. Pyörätuolin ja sen käyttäjän nostaminen avokanoottiin. Painopiste saadaan lähelle kanootin pohjaa, mikä lisää sen vakautta.

Toisen päivän melonnan loppu

Alaniemen laavupaikalta oli vielä hiukan yli tunnin melonta Jäkälämutkan rantautumispaikkaan. Joen virtaus käy lopussa heikoksi ja loppuu kokonaan saavuttaessa joen lahteen rantautumispaikan tuntumassa. Reitti pois joen pääuomalta rantautumispaikalle on merkitty kyltein, mutta varmuuden vuoksi mutkassa käytettiin myös johtokanootin opastusta. Opiskelijat ja muut aikuiset vastasivat oman kanoottinsa maihin vetämisestä ja yhteisten leirivarusteiden sekä oppilaiden henkilökohtaisten varusteiden purkamisesta kanooteista. Kanootit pakattiin yliopiston opettajien autojen peräkärriyissä oleviin telineisiin. Osa leirivarusteista sijoitettiin peräkärriihin ja osa linja-autoon, joka oli rantautumispaikan vieressä olevalla pysäköintialueella.

Opiskelijat valvoivat oppilaiden viimeisen aterian valmistusta. Ruuan laitto tapahtui pääasiassa rantautumispaikalla olleessa laavussa, jonka tulipaikka oli myös käytettävissä. Laavulle oli hiukan vaikea pääsy pyörätuolilla. Sen sijaan noin sadan metrin päässä laavulta oleva kuivakäymälä oli esteetön. Ruokailun jälkeen Oppilaat ja opiskelijat siirtyivät linja-autoon ja matka kohti Rovaniemeä alkoi. Kanoottikuljetus oli lähtenyt liikkeelle jo tätä ennen. Muutama opiskelija seurasi kanoottikuljetuksen mukana ja auttoi Rovaniemellä kanoottien purkamisessa ja leirivarusteiden palauttamisessa.

Lopuksi

Koska kyseessä oli oppilaitoksen opetusohjelmaan kuuluva opetus, ei esteettömyyden arviointia voi tehdä samalla tavalla kuin, jos kyseessä olisi matkailupalveluyrityksen palvelutuotanto. Retkestä tiedottaminen, ennakkovalmistelut ja siirtyminen retkikohteeseen oli huolellisesti suunniteltu ja toteutettu. Retken vetäjien ja liikuntarajoitteisen oppilaan matkakumppaneiden (luokkatovereiden) sitoutuminen yhteistoimintaan ja asenteellinen esteettömyys oli luonnollista. Inklusioperiaate toteutui erittäin hyvin.

Retken ulkoisissa olosuhteissa voisi olla parannettavaa esimerkiksi taukopaikkojen suunnittelulla ja pienellä rakentamisella. Esteettömien kuivakäymälöiden lisääminen ja taukopaikkojen liikkumismahdollisuuksien parantaminen esimerkiksi lyhyitä, esteettömiä reittejä ja tulipaikkoja rakentamalla lisäisi liikuntarajoitteisten käyttäjien mukavuutta. Myös matkailuyrittäjät voivat toteuttaa tällä retkellä käytettyjä apuvälinehankintoja ja pieniä soveltamisia ja innovaatioita, jotka tulevat kaikkien retkeilijöiden käyttöön.

H: No minkälaista, mitä aattelisitte, jos tämmöistä retkeä joku vaikkapa safarifirma rupeais tarjoamaan pyörätuoliasiakkaille tai näkövammaisille? Niin löytyiskö yhtäkkiä semmoisia asioita, mitä siinä pitäis parantaa?

I: *Mikähän, oliskohan tuota niin vessassa käynnit, että niissä wc-tiloissa oli sillä lailla korkeita portaita.*

H: Mutta eikös ollut sitten esteetön vessa siellä maalipaikassa? Se oli siinä tien varressa, vai muistanko mä väärin? Pyörätuolilla kuljetava?

I: *Niin mites se. Niin siinähan oli luiskat joo.*

H: Ja leveyttä sen verran, että pääsee. No se lähtö tietenkin niin sä kannoit poikasi, niin siinä kuitenkin avustajaa sitten tarvitaan varmaan, aina yksi avustaja vähintään per asiakas, jos ajatellaan tämmöistä?

I: *Niin on ja sittenko siihen kanoottiin nostossa, niin siinä on hyvä olla kaksikin, että toinen jaloista ja toinen, siinä joutuu niin matalalla nostaan. Että se riippuu tietenkin painosta, että miten painava.*

H: Joo, niinhän se on. No mikä siellä oli mukavinta?

P: *No ainakin oli paljon porukkaa meidän mukana.*

H: Joo. Oliko teiän koko luokka siellä mukana?

P: Joo.

H: Sitten oli näitä meidän opiskelijoita, jotka huolehti siitä kamiinoitten tulihommasta ja muusta.

P: *Joo ja sekin oli aika kiva ko vähän pimeämpää oli silloin ko oli sitten tulen äärellä.*

H: Niinhän se oli, joo. Ja sitten siellä oli aina yks aikuinen yhtä kanoottia kohti. Eikö niin? Teitä oli kaksi yleensä tuota, oliko se opettaja sinun paatissa, vai?

I: *Mie olin siinä perässä ja sitten oli poika keskellä ja yks oppilas oli sitten siellä keulassa. Se toimi ihan hyvin kyllä että.*

H: Joo. No olitteko te melonu aikaisemmin?

I: *Jonkun verran joo. Niin. Siinä oli kyllä hienot maisemat siellä joella.*

H: Joo se on kaunis joki. No sitten mun mielestä meillä oli hyvä veden korkeus, että siellä on enempikin suurempana ongelmana se, että on vähän vettä, niin siellä on semmoisia matalia paikkoja, hietikoita ja sorakkoja. Mutta ei vissiin, tuliko teille mitään semmoista tilaa, että muistakko niin, että ois jääty kiinni?

I: *Ei jääty kiinni. Oliko, joku saatto jäädä. Se lähti sitten ihan ko takana tuleva tönäs vaan sitä, että ei tarvinnu edes mennä vetteen.*

H: Joo. Muistatko semmoista tai muistatteko kumpikin, niin tuota oliko ne tauot, mitä tehtiin siinä, kuitenkin muutamia tunteja melottiin, niin oliko ne sopivia? Olisko pitänyt olla enempi taukoja?

P: *No oli ne minusta aika semmoisia sopivia.*

I: *Niin oli minustakin. Se oli mukavaa se melominen, ettei siinä taukoja niin hirveästi kaivannukaan.*

H: Mikä olis semmoinen reissu sitten tuosta innostuneena niin, ootteko suunniteltu jotakin?

I: *No ei oo suunniteltu, että ens syksyn luokkaretkestä se opettaja suunnitteli jotakin, mutta se oli vissiin tällainen patikka.*

H: Se on patikkareissu ja se on tuossa Luoston ja Pyhän välillä. Siellä on osa reitistä on kyllä pyörätuolillakin kuljettavissa, mutta se riippuu vähän, että miten sen suunnittelee. Niin kannattaa miettiä sitä ja kyllähän siellä on semmoisiakin mahdollisuuksia, että sitten joku kuljettaa niihin yöpymispaikkoihin.

I: *Niin on, että jättää jonkun vaikean pätkän kulkematta.*

H: Mitäs sitten yleisemmin ajattelette tällaisesta matkailuhommasta ja nimenomaan liikkumisrajoitteisista ihmisistä? Niin mitenkö sitä voitais vaikkapa Lapissa kehittää teidän mielestä? (Hiljaisuus) Ja ootteko yleensä, taisit sanoakin, että ette oo käyttäne semmoisia matkailupalveluita?

I: *Ei, aika vähän. Ihan mitä on käyty jossakin laavulla ja sillai että kyllähän ne on mukavia reissuja varmaan ja vaihtelua sitten.*

P: Joo. Vähän sitä ulkona olemistakin.

I: *Niin, ja sitten saa olla luonnossa, pääsee vähemmän liikkumaan kuitenkin pyörätuoleilla, jos on liikuntarajoitteinen.*

H: Joo no entäs sitten tällainen tiedonsaanti näistä mahdollisuuksista? Eihän se riitä, että jos joku matkailuyrittäjä tällaisesta järjestää, mutta siitä ei saa tietoa. Ootteko te nähnyt missään esitteissä tai netissä tai tällai markkinoitavan tällaisia esteettömiä reissuja?

I: *Ei oo sattunu kyllä, että onko tuon lihastautiliiton kautta tullut jotakin. Sieltähän löytyy kyllä varmaan tietoa, ko vain hakee.*

H: Entäs sitten muilta perheiltä tai? Oottako kuullu mitään tällaisesta? Sehän on yks ainakin nuitten yrittäjien mielestä, mitä mä oon haastatellut, niin ne puhuu siitä, että semmoinen suusta suuhun markkinointi on se tärkeä.

I: *Niin se varmaan.*

Ä: *Miehän tiän niitä kohteita ko aikoinaan niitä yty-töitä oon ollut tekemässä, niin sieltähän oli niinkö esteettömiä paikkojakin. Niinko tuolla Kolarissahan tehtiin semmoinen, että oli niinko semmoinen kivituhkapinta ja siinähan pysty hyvin niinko lastenvaunuilla ja justiin pyörätuolilla menemään.*

H: Joo. Monesti sanotaan esteettömyydestä, että se ei ole pelkästään niinkö tosiaan pyörätuoliasiakkaita ajatellen, vaan on lastenvaunuilla kulkevat, on ikääntyvät ja tällai näin. Se on periaatteessa niin kun semmoinen lisääntyvä matkailijamäärä, mikä kuuluu tähän.

I: *Niin varmasti.*

H: Mutta että se on ollut jännä homma tosiaan ko näitä sekä kyselyn vastauksia että näitä haastatteluja on seurannu, niin niillä on tällaisia palveluita, mutta niistä hirveän huonosti mainostetaan. Että monillakin on mahottoman hyvät nettisivut ja kerrotaan, mitä voijaan tehdä, mutta siellä pitää hakemalla hakea, jos meinaa niinko löytää, että kenelle kaikille, vaikkapa joillekin huonojalkaisille vanhemmille ihmisille, että on se mahdollista. Metsähallitus kyllä käyttää semmoistakin markkinointia.

Ä: *No mulla oli aikoinaan semmoinen tehtävä siellä niinko Invaliidiliittoa varten kerätä, mitä oli ympäristökeskus niinko tehnyt näitä esteettömiä kohteita niinko vuosien varrella.*

H: Mulla oli yksi englantilainen professori täällä vieraana toukokuun alussa, niin hän selvitti, että ei tarviko olla yks semmoinen firma, joka ottaa tästä asian. Ja sitten muittenkin on pakko matkia. Että nythän on semmoiset asiat kunnossa, mihinkä laki velvoittaa: koulutus, terveydenhuolto, ite matkustaminen, se matka, kaikki lentoyhtiöt ja tämmöiset näin, niin ne velvoitetaan tämmöiseen palveluun. Mutta eihän mikään määrää jotain yksityistä yrittäjää tarjoamaan tämmöistä. Mutta se, joka keksii, että siinä on hyvä markkinarako, tulee pärjäämään.

I: *Niin bisnes.*

LÄHTEET

Eräsaari, R. 2005. Inklusio, eksklusio ja integraatio sosiaalipolitiikassa. *Kiistakysymysten kartoitusta*. Janus 13, 252–267.

Lapin yliopisto 2004. Harjoittelukoulun opetussuunnitelma. Saatavana word-tiedostona: <http://www.ulapland.fi/Suomeksi/Yksikot/Harjoittelukoulu/Opetussuunnitelma.iw3>.

Malike 2012. Malike - matkalle, liikkeelle, keskelle elämää. Saatavana www-muodossa: <http://www.malike.fi/fi/valineet/toimintavaliineet/maastoon/maastopyoratuoli-hippocampe/>

Oulangan luontokeskus 2012. Saatavana www-muodossa: <http://luontoon.fi/palvelupisteet/luontokeskukset/oulanka/Sivut/Default.aspx>

Saari, A. 2011. Inklusion noster ja esteet liikuntakulttuurissa. Tavoitteena kaikille avoin liikunnallinen iltapäivätoiminta. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 174. Jyväskylän yliopisto.

Teittinen, A. 2003. Perusopetuksen inklusiopolitiikan lähtökohtia. *Koturaportteja* 2/ 2003. Helsinki: Kehitysvammaliitto.